

פרק 5

הסוגיה הפלסטינית

5.1 "ניהול הסכסוך" מול הפלסטינים

בשנים האחרונות נדחקה הצידה "הסוגיה הפלסטינית" בסדר היום הבינלאומי. מאורעות "האביב הערבי" והתגברות האסלאם הקיצוני הצביעו על כך שהסוגיה הפלסטינית אינה הסיבה להעדר היציבות באזור. כמו כן, האיום האיראני הגובר, ובחירתו של דונלד טראמפ לנשיאות ארצות הברית, צמצמו את הקשב לתלונותיהם של הפלסטינים. לכן פחתה הדחיפות של הניסיונות לפתור את הסכסוך – שממילא התבררו כחסרי תוחלת.

מבחינתה של ישראל, ברקע ניצבת האפשרות של מאבק חזיתי מול איראן, ו/או התלקחות עם חיזבאללה בלבנון. גם ההתנהלות התורכית, במצב משברי, אינה ניתנת לחיזוי נוכח גחמותיו של ארדואן. אפילו מאפייני הגיבוי האמריקני אינם ודאיים בעידן טראמפ. אשר לצד הפלסטיני, מחמוד עבאס מתחפר בעמדות היסוד שלו וב"נרטיב" הקורבן הפלסטיני, והרשות מתקרבת לעידן חילופי ההנהגה, שקשה לחזות את מאפייניו. מנהיגי החמאס "נעולים" בראייתם העצמית כתנועה ג'יהאדית, שעדיין נלחמת בקיומה של ישראל, גם אם הם מוכנים לדון – בתיווך מצרי – במהלכי הסדרה לטווח הקצר.

יש להמשיך במדיניות של "ניהול הסכסוך" בסוגיה הפלסטינית

לכן, יש להמשיך במדיניות של "ניהול הסכסוך" בסוגיה הפלסטינית. הנחת היסוד של מדיניות זאת היא שהתנועה הלאומית הפלסטינית אינה בשלה לפשרה היסטורית עם הציונות בגלל פער העמדות בין שתי התנועות הלאומיות, ובגלל הפיצול בין שתי ההנהגות הפלסטיניות (היריבות) באיו"ש ובעזה. למעשה יש בישראל הסכמה לאומית רחבה בעניין זה.

בנסיבות אלה, היעד המציאותי שניתן לשאוף אליו הוא הפחתת רמת האלימות למינימום, והמתנה סבלנית לתמורות מערכתיות. זאת, על בסיס אסטרטגיה סדורה שמרכיביה הם:

- « כיוון הסדרי הרגעה זמניים, תוך צמצום הסיכונים להידרדרות וללא פגיעה באינטרסים חיוניים. לאלו יש גם יתרון אסטרטגי בראייה ארוכת הטווח, שכן הם שוחקים לאורך זמן את הגיון ה"ג'יהאד" וההתנגדות, שהאסלאמיסטים ביקשו ליצור סביבם מיתוס של הקרבה וניצחון.
- « הפעלה מושכלת של כוח מדוד, וביצור ההרתעה. בה בעת, שימור היכולת של צה"ל וכוחות הביטחון להבחין בין גורמי הטרור, שבהם יש לפגוע ללא היסוס, לבין כלל האוכלוסייה.
- « שיפור המשילות בשטחי C, כולל אכיפת סמכות וחסימת מיזמים שמטרתם פוליטית, במיוחד באזורים חיוניים לאינטרסים הישראליים כמו שטח E-1, דרום הר חברון ובקעת הירדן. זאת, בין אם ישראל רוצה להחזיק את השטח כקלף מיקוח במשא ומתן עתידי ובין אם היא מתכוונת לספח אותו בהמשך הדרך. יש לרסן מעורבות גורמים זרים בשטחי C.
- « במקביל, יש לייצר אפיקים למתן מענה ראוי לצורכי האוכלוסייה הפלסטינית, תוך הישענות על מרכיבי התוכנית האמריקנית הצפויה. יש לשאוף לדפוס של תגמולים על פי התנהלותם של הפלסטינים, תוך הסתייעות בגורמים אזוריים ובינלאומיים. מול הרש"פ, נדרש שימוש שקול ב"מקלות" (פגיעה בסיוע בשל העברות הכספיים למשפחות המחבלים), לצד "גזרים" (פיתוח תשתיות, תעסוקה) המגיעים במישרין לאוכלוסייה ולא למנגנוני הביזה בראמאללה. (על עזה ראה להלן).
- « מדיניות התיישבות מרוסנת, שאינה מגדילה את החתימה הקיימת בשטח מעבר לגזרות חיוניות לביטחון ישראל, למשל בבקעת הירדן, בירושלים ובעוטף ירושלים.
- « בעקבות הדחייה הפלסטינית הצפויה של יוזמת טראמפ – שימור הגיבוי האמריקני והרחבת ההבנה הבינלאומית לעמדות הישראליות ולשיקולים האסטרטגיים שביסוד "ניהול הסכסוך".
- « פעילות הסברה מקיפה מבית להשגת הבנה למדיניות "ניהול הסכסוך".

נסיגות ישראליות חד-צדדיות לא יגבירו את ביטחונה של ישראל ולא ישפרו את מעמדה הבינלאומי

חשוב להפנים כי נסיגות ישראליות חד-צדדיות לא יגבירו את ביטחונה של ישראל ולא ישפרו את מעמדה הבינלאומי. התקדימים של הנסיגות הישראליות החד-צדדיות בלבנון ובעזה רק הבטיחו את המשך הסכסוך, ואפילו את הסלמתו. בדומה, נסיגה חד-צדדית מיהודה ושומרון עלולה להשליט את חמאס על אזורים אלו. נסיגות חד-צדדיות יגבירו את תיאבונם של הפלסטינים לווייתורים נוספים, ויחריפו את המתחים בחברה הישראלית ללא צורך.

מהלכים להחלת החוק הישראלי על גושי ההתיישבות ביהודה ושומרון – שבכל מקרה צריכים להישקל בזהירות רק לאחר מיצוי היוזמה האמריקנית – אינם צריכים לחרוג מתחומי הקונצנזוס הלאומי.

יש להדגיש שמדיניות "ניהול הסכסוך" אינה ברירת מחדל גרידא או רתיעה מהחלטות קשות. זוהי אופציה אסטרטגית מושכלת. מרכיביה מקובלים על רוב העם בישראל. בהתנהלות נכונה, המצב הנוכחי (עם התאמות מעת לעת) יכול להימשך זמן רב, בין היתר כי יש בו יתרונות לא רק לישראל אלא גם להנהגה הפלסטינית באיו"ש, ואפילו להנהגת החמאס.

5.2 התמודדות עם "עסקת המאה" של טראמפ: להגדיר מחדש את גבולות הגזרה

חוב הקהילה הבינלאומית וגם השמאל הישראלי עדיין רואים ב"מתווה קלינטון" (או אף מעבר לכך) בסיס יחיד לעסקת שלום ישראלית-פלסטינית. מתווה זה מכתיב את הקמתה של מדינה פלסטינית, נסיגה ישראלית לקווי 1967 עם חילופי שטחים מצומצמים "ושווי ערך", חלוקת ירושלים, ופירוק של חלק גדול מההתנחלויות ביהודה ובשומרון.

דא עקא, שנוסחה זאת – גם כאשר היו ממשלות בישראל שהיו מוכנות להתדיין עליה – לא הצליחה להביא להסדר ישראלי-פלסטיני.

יש לברך את ממשל טראמפ על כך שהוא מוכן לחשוב מחדש על מרכיבי ההסדר

לכן, יש לברך את ממשל טראמפ על כך שהוא מוכן לחשוב מחדש על מרכיבי ההסדר. ראוי להערכה הניסיון להשיג מטרייה ערבית לתוכנית, שתאפשר בין היתר סיוע כלכלי מסיבי לפלסטינים. בכל מקרה, נראה ש"עסקת המאה" תציע נוסחה חדשה לפתרון הסכסוך בין ישראל לפלסטינים. רבים הסיכויים כי זו תהיה נוסחה נוחה יותר לישראל מאשר הצעות אמריקניות קודמות.

ראוי כי הממשלה תסכים לדון בתוכנית האמריקנית, גם אם היא אינה עונה על כל דרישות הביטחון וההתיישבות הישראליות. התשובה הישראלית צריכה להיות "כן, אבל" ולרשום את ההסתייגויות הישראליות מחלק מפרטי התוכנית.

ה"כן" חשוב לטיפול היחסים המיוחדים עם ארה"ב, ובמיוחד עם ממשל טראמפ. תשובה חיובית תתקבל בברכה גם במדינות ערב והקהילה הבינלאומית. ה"כן" חשוב מאוד גם בזירה הישראלית הפנימית, כי

ממשלה ישראלית אינה יכולה להיתפס כסרבנית שלום. התייחסות חיובית לתוכניות שלום מחזקת את הלכידות החברתית. ה"אבל" משמר את חופש הפעולה הישראלי להמשך הדרך אם יתברר שמדינת ישראל אינה יכולה לעשות ויתורים בלתי מתקבלים על הדעת.

יש להניח שהפלסטינים, אשר מחרימים כבר עתה את רוב ערוצי התקשורת עם האמריקנים, ידחו את התוכנית על הסף, למרות לחצים של מדינות ערב להיכנס למו"מ עליה. מאבק הירושה ברשות יחזק את הקולות הקוראים לדחות את התוכנית האמריקנית.

העובדה שמעצמה כארה"ב מציעה נוסחה חדשה היא בעלת משמעות רבה במערכת הבינלאומית. ממשל טראמפ אינו שבוי בנוסחאות דיפלומטיות מיושנות, ורגיש פחות לתקינות הפוליטית של המערכות הדיפלומטיות. לכן, עצם הצגתה של "עסקת המאה" הוא הזדמנות לאימוץ פרדיגמה שונה שאינה בהכרח נעולה בתפיסת "שתי מדינות לשני עמים" במתכונת שנתקבעה (מה שמכונה "כולם יודעים").

חשוב לציין כי הנוסחה "שתי מדינות לשני עמים" לא הייתה חלק מהסכמי אוסלו, וכיום היא אינה ניתנת ליישום, והיא מכבידה על ישראל

לכן, ישראל צריכה לנצל את ההצעה האמריקנית החדשה ואת הסירוב הפלסטיני הצפוי לגיוס תמיכה במדיניות "ניהול הסכסוך".

בכל מקרה, במסגרת כל משא ומתן ישראל צריכה לתבוע שוב שהפלסטינים יכירו בישראל כמדינת הלאום של העם היהודי. בכל הנוגע לירושלים, יש לחתור לקיבוע המצב הקיים, להוציא אזורי שוליים מינימליים, ויש להבהיר שגם לישראל עשויות להיות דרישות (כמו זכות תפילה ליהודים על הר הבית) אם יוצע שינוי משמעותי בסטטוס קוו בעיר או בהר הבית.

5.3 היום שאחרי אבו מאזן

הרשות הפלסטינית הינה ישות מדינית כושלת המתקשה לקיים מבנים מדינתיים המחייבים מונופול על שימוש בכוח, ואין לה מנגנון לגיטימי להחלפת מנהיגות פוליטית. גילו המתקדם (83) של ראש הרשות מחמוד עבאס, והדיווחים על בריאותו הרופפת, הובילו לעיסוק בסוגיית יורשו בהנהגה הפלסטינית ובשאלת עתידה של הרשות.

ההערכה היא שמחליפו של עבאס יבוא מתוך שדרת המנהיגים הפלסטינים הצעירים יותר, אשר כבר מתכוננים למלחמת ירושה. המועמדים המובילים הם ג'בריל רג'וב, מוחמד דחלאן ומג'ד פרג'. יש המעלים עדיין את שמו של מרואן ברגותי הכלוא בישראל. בתרחיש קיצוני, עלולה לפרוץ מלחמת אזרחים שבסופה יצא המנצח – ראש הרשות הבא. ייתכן גם סידור פוליטי שבו כמה שואפים לכתר יגיעו להסכמה ביניהם על שלטון משותף כדי למנוע הקזת דם. חלופה עתידית אחרת היא פיצול נוסף על בסיס מקומי והשתלטות כנופיות מזוינות על ערים או אזורים כפריים ברשות הפלסטינית. בעידן שלאחר אבו מאזן בוודאי נראה ניסיון של חמאס לתפוס את השלטון, או להתבסס בחלקים משטחי השליטה של הרשות. הסתעפות של מאבקים אלה עלולה להניב מצב כאוטי בכל השטח.

ישראל צריכה למנוע השתלטות חמאס על הרשות, וכן גלישה של המאבקים הפנים-פלסטיניים לתוך ירושלים המזרחית

בכל האפשרויות האלה, אין לצפות לשינויים גדולים במדיניות רבת השנים כלפי פנים או חוץ של ההנהגה הפלסטינית שתופיע אחר עידן אבו מאזן. קשה להניח ששדרת המנהיגות הבאה יכולה להשתחרר מעולה של התרבות הפוליטית שהוריש יאסר ערפאת לתנועה הלאומית הפלסטינית ולישות הפלסטינית שצמחה מתוכה. אומנם נשמעים קולות אשר מעוניינים באימוץ מדיניות רכה יותר כלפי הצעת השלום של הנשיא טראמפ, אבל לא מסתמנת עדיין מגמה לפוליטיקה פרגמטית יותר מבעבר. מה צריכה להיות המדיניות הישראלית לקראת היום שאחרי עבאס? ישראל צריכה למנוע השתלטות

חמאס על הרשות, וכן גלישה של המאבקים הפנים-פלסטיניים לתוך ירושלים המזרחית.

בכל מקרה, יש לזכור כי היכולת של ישראל, או של כל גורם חוץ, לעצב את המערכת הפוליטית ("הינדוס פוליטי") של שכני ישראל, ובמיוחד המערכת הפוליטית הפלסטינית, היא מוגבלת. התערבות ישראלית צריכה להיעשות רק כאשר אינטרסים ביטחוניים מובהקים בסכנה. בכל מקרה, השפעה לטובת אחד הצדדים הניצים צריכה להיעשות בזהירות ובחתימה נמוכה. כל תמיכה פומבית ישראלית במועמד פלסטיני תכתים אותו ותפגע בלגיטימיות שלו.

פיצול הרשות ליחידות משנה אינה מנוגדת בהכרח לאינטרס הישראלי להפחית מכוחה של התנועה הלאומית הפלסטינית. מנגד, הידרדרות של הרשות למצב של תוהו ובוהו נראית כמסוכנת בגלל פוטנציאל הגברת הטרור נגד ישראל. ככל שניתן, ישראל צריכה להמשיך במדיניות "ניהול הסכסוך" בשתי הזירות הפלסטיניות מול גורמי הכוח הקיימים. עם זאת, לא בטוח שישראל יכולה למנוע הידרדרות נוספת.

הזדמנות להצפת חלופה, בהובלת גורמים אזוריים, לפרדיגמה של "שתי מדינות לשני עמים"

מצב כזה, בצל השלכותיה של תוכנית טראמפ ודחייתה הצפויה, הוא אולי הזדמנות להצפת חלופה, בהובלת גורמים אזוריים, לפרדיגמה של "שתי מדינות לשני עמים". זאת בייחוד אם יתברר, פעם נוספת, כי הפלסטינים אינם מסוגלים לקיים מבנה מדינתי שיש בו מונופול על השימוש בכוח. עם היחלשות התנועה הלאומית הפלסטינית יש לשקול מחדש את המעורבות של ירדן בשליטה על מרכזי האוכלוסייה ביהודה ושומרון.

5.4 עזה: מדיניות "מקל" גדול ו"גזר" בצידו

ככל הנראה, המצב הנוכחי בעזה לא ישתנה בזמן הקרוב.

- א. הסיכוי לפיוס פנים-פלסטיני אמיתי הוא קלוש, ובפועל, גם אם תושגנה "הבנות" לכאורה, חמאס ימשיך לשלוט ברצועת עזה בשנים הקרובות ולא יכפיף את זרועו הצבאית לסמכות חיצונית כלשהי.
- ב. אין תחליף לשלטון חמאס בעזה בגלל חולשת הרשות, וגם משום שישראל ומצרים אינן מוכנות ליטול אחריות שלטונית בעזה.
- ג. חמאס גם ימשיך לדבוק במחויבות האידאולוגית-דתית להשמדת המדינה היהודית, אך בגלל נחיתותו הצבאית יסכים בתנאים מסוימים לנצור את האש מול ישראל.
- ד. לחמאס אין מונופול על שימוש בכוח בעזה וישנם ארגונים נוספים המצוידים בנשק קל ובטילים, כדוגמת הג'יהאד האסלאמי, שאינם סרים למרותו. לארגונים אלו יכולת לפעילות עצמאית נגד ישראל לתקופות קצרות.
- ה. חמאס מבין את הרתיעה הישראלית מכיבוש עזה ומשליטה בה. יתר על כן, נהירה לו הדעה הרווחת בישראל שהפיצול בין עזה לבין הרשות מיטיבה עם ישראל. לכן, השימוש בכוח נגד ישראל – שנועד להתיש את האוכלוסייה האזרחית הישראלית – הוא במסגרת "הליכה על הסף", תוך בדיקה מתמדת של מידת הנכונות הישראלית לסבול ממעשי העזתים.

שיקום ההרתעה באמצעות שימוש בכוח בנקודות הזמן שבהן נשחקה

לכן על ישראל להמשיך את "ניהול הסכסוך" בעזה, שמטרתו צמצום הנזק החומרי והפסיכולוגי לאזרחי ישראל, וצמצום הנזק המדיני והתדמיתי מהמשך הסכסוך שתהיינה בו התפרצויות אלימות; כל זאת, תוך מאמץ לשיקום ההרתעה באמצעות שימוש בכוח בנקודות הזמן שבהן נשחקה.

עזה היא זירה משנית שניתן לטפל בה בכל עת (ולפעמים יש סיבות לדחות זאת למועד נוח יותר).

מרכיבי המדיניות המוצעת הם:

- « לחץ מתמיד על הרצועה, הכולל את המשך הסגר הימי והפיקוח במעברים כדי להקשות על שלטון חמאס ולייצר דיפרנציאציה ברורה בין המצב ברשות – שהיא פחות עוינת – לבין עזה.
- « ההרתעה (השברירית) שישראל מעוניינת להשיג היא פונקציה של מידת הכאב שישראל תשית על ארגון חמאס, אך גם של מידת הלגיטימיות של פעולותיה, בעיקר מבית.
- « הרגישות של החמאס לסבל האזרחים בעזה בגלל המצור הכלכלי והפעילות הצבאית הישראלית היא נמוכה. אי לכך, צריך להשקיע מאמץ אינטלקטואלי ומודיעיני למציאת מטרות "כואבות", בכפוף למגבלת הלגיטימיות, כפי שצוין לעיל.
- « יש להעניק "גזרים" כלכליים כדי לעודד התנהגות לא אלימה ולמנוע הידרדרות לאסון הומניטרי (גם אם החשש לכך במידה רבה מוגזם). המינון של כאב ("מקל") ו"גזרים" אינו נוסחה מתמטית.
- « למרות יכולת הספיגה הגדולה של ישראל בעימות עם עזה, הפרת הבנות מובהקת על ידי חמאס צריכה להיענות בתגובה צבאית חריפה (לא אוטומטית) ומניעת "גזרים" מיידית. התגובה הישראלית להפרת הבנות צריכה להיות מחושבת ולכלול גם מטרות "כואבות" לחמאס.
- « צריך לנסות להביא את חמאס להגביל במידה ניכרת את פעולות הג'יהאד האסלאמי, גם אם לא יחסל את הארגון כליל. זה מחייב תחכום, אבל לא בלתי אפשרי.
- « נדרש שת"פ הדוק עם מצרים, אשר אינה רואה בעין יפה את שלטון חמאס שהוא שלוחה של האחים המוסלמים השנואים. מצרים, שהיא שותפה במידה רבה למצור על עזה, חיונית להגעה להבנות בין ישראל לחמאס, ולשמירתן, גם אם קטר יכולה להשתלב כגורם מממן.

ראוי לזכור שהאימים מעזה, בעת הזאת, קטנים לאין ערוך מהאימים הגלומים בזירה הצפונית

ישראל צריכה להיות ערה לסיכונים שבאסטרטגיה המומלצת. אחד הסיכונים הוא הסלמה צבאית, בעיקר כתוצאה מכך שאחד הצדדים טעה בהערכת נכונות הספיגה של הצד השני, או בגלל טעות בהפעלת הכוח. קיומם של ערוצי מגע (בעיקר מצרים) הוא אפוא מרכיב אסטרטגי. סיכון נוסף הוא גלישה לבעיות הומניטריות היוצאות משליטה בעת הטלת המצור. אז ייתכן (בסבירות נמוכה) לחץ להתערבות בינ"ל – תרחיש שאינו מבשר טובות לישראל. העבודה מול קטר והאו"ם מסייעת להקטיף עוקצו של מרכיב זה.

